

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวพวน

วิถีชีวิตชาวพวน

วิถีชีวิตชาวพวน ชาวพวนเป็นชนชาติที่รักสงบ มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นิยมทานข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก และรักพวกพ้อง สร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา เลี้ยงสัตว์ ยามว่างหลังจากทำนาเสร็จ ผู้ชายนิยมทำเครื่องจักรสานไว้ใช้ในครัวเรือน ผู้ส่วนผู้หญิงนิยมทอผ้าไหมไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน ผ้าชิ้นไหมของชาวพวนทำมาจากวัตถุดิบตามธรรมชาติ เช่น ไหม ผ้าย มาถักทอเป็นผ้ามัดหมี่มีลวดลายสวยเป็นเอกลักษณ์ ผู้หญิงชาวพวนนิยมแต่งกายด้วยผ้าชิ้นไหม เสื้อคอกลมแขนยาว หากเป็นงานประเพณีสำคัญจะแต่งกายอีกแบบหนึ่ง คือ ใส่เสื้อขาวไว้ด้านนอก ด้านในเป็นเสื้อเอี่ยม และนุ่งชิ้นไหมลายล่อง ส่วนการแต่งกายของผู้ชายชาวพวนนิยมสวมกางเกงโปงซาใหญ่ สวมเสื้อเชิ้ตแขนสั้นและแขนยาว ชาวพวนอยู่รวมกันโดยยึดหลักจารีตทางสังคมหรือเรียกว่าฮีต 12 คอง 14 เป็นเครื่องจรรโลงสังคมของชาวพวนให้อยู่กันอย่างสงบสุข

ความเชื่อชาวพวน

คติความเชื่อ ชาวพวนมีความเชื่อเกี่ยวกับภูติผี ผีของชาวพวนแบ่งออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทแรก ผีที่คอยช่วยเหลือปกป้องรักษาชาวบ้านให้ร่มเย็น เช่น ผีแถน ผีปู่ตา ส่วนประเภทที่สอง คือภูติผีที่ชั่วร้ายคอยนำความโชคร้าย ความทุกข์ และภัยพิบัติเข้ามาในหมู่บ้าน ในโลกความเชื่อของชาวพวนผีแถนหรือพญาแถนเป็นผีอยู่ในตำแหน่งสูงสุดเปรียบเสมือนเทพเจ้า มีอำนาจควบคุมดินฟ้าอากาศบนดาดฟ้าให้แก่ชาวพวน หากปีใดผีแถนโกรธปีนั้นฝนจะแล้ง และผีอีกชนิดหนึ่งที่ชาวพวนให้การเคารพสักการบูชาทุกหมู่บ้านคือผีปู่ตา เป็นผีประจำหมู่บ้านหรือผีบรรพบุรุษของชาวพวน เมื่อชาวบ้านอพยพโยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านยังบริเวณแห่งใดจะต้องมีการสร้างศาลปู่ตาขึ้นประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ผีปู่ตาคอยปกป้องคุ้มครองคนในหมู่บ้านให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ขณะเดียวกันชาวบ้านก็เชื่อว่าผีปู่ตาก็สามารถบันดาลให้เกิดเรื่องร้ายแก่คนในชุมชนได้ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามจารีตหรือชาวบ้านเรียกว่า “ชะล่า” การทำผิดขนบธรรมเนียม ซึ่งปู่ตาก็จะบันดาลให้เกิดเรื่องร้ายเฉพาะบุคคลหรืออาจทำให้เกิดความเดือดร้อนกับคนทั้งหมู่บ้าน โดยชาวบ้านนิยมสร้างศาลปู่ตาห่างจากหมู่บ้านทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ บริเวณตั้งศาลมีลักษณะที่ดอน มีต้นไม้ใหญ่ บรรยากาศร่มรื่นเพื่อให้ปู่ตาอยู่สบาย ดังนั้น ชาวพวนจึงมีพิธีกรรมอย่างหนึ่งเรียกว่าประเพณีบุญเลี้ยงบ้านหรือบุญเลี้ยงปู่ตา เพื่อสักการะบูชาให้ผีปู่ตาคู่มครองหมู่บ้านของตนให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ (ฤติมน ปรีดีสนธิ, 2539, หน้า 33)

ประเพณีบุญเลี้ยงบ้านหรือเลี้ยงปู่ตา เป็นพิธีกรรมเก่าแก่ของชาวพวน จัดขึ้นในเดือน 6 ในการทำพิธีจะต้องมีตัวแทนติดต่อระหว่างชาวบ้านกับผีปู่ตา ชาวบ้านเรียกผู้ทำหน้าที่นี้ว่า “จ้ำ” และต้องเป็นเพศชายเท่านั้น เมื่อจ้ำคนเก่าตายลูกของจ้ำจะเป็นผู้สืบทอดตำแหน่งต่อจากพ่อ แต่ถ้าหากจ้ำคนปัจจุบันไม่มีบุตรสืบสกุล ชาวบ้านจะคัดเลือกผู้ทำหน้าที่จ้ำคนใหม่ โดยบุคคลนั้นต้องประพฤติตนอยู่ในคลองธรรม ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือเข้ามาเป็นทำหน้าที่จ้ำคนต่อไป และมี “นางเทียม” เป็นร่างทรงของจ้ำให้ชาวบ้านสอบถามปัญหาต่างๆในวันทำพิธี ก่อนการทำบุญเลี้ยงผีปู่ตาจ้ำจะแจ้งให้คนในหมู่บ้านทราบก่อนประมาณ 7 - 10 วัน เพื่อให้มีเวลาในการเตรียมเครื่องเซ่น ประกอบด้วย เหล้า ไก่ หมากพลู บุหรี่ ข้าว ชัน 5 ดอกไม้ธูปเทียน มาถวายแก่ผีปู่ตาในวันทำพิธี เมื่อเสร็จพิธีในช่วงแรกแล้ว จ้ำจะทำการอัญเชิญผีปู่ตาเข้าทรงร่างของนางเทียม เมื่อผีปู่ตาเข้าร่างของนางเทียมแล้วชาวบ้านสามารถไต่ถามปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาในครอบครัวตนหรือว่าปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับหมู่บ้าน ซึ่งพิธีกรรมนี้ชาวบ้านเชื่อว่าจะทำให้หมู่บ้านของตนได้รับการดูแลจากผีปู่ตาเป็นอย่างดี ข้าวและน้ำอุดมสมบูรณ์ สัตว์เลี้ยงไม่ล้มตาย (ฤติมน ปรีดีสนธิ, 2539, หน้า 35)

ประเพณีชาวพวน

ประเพณี 12 เดือน ชาวพวนมีประเพณีสืบทอดกันมาอย่างยาวนานหรือชาวพวนเรียกว่า ฮีต 12 เป็นประเพณีของชาวพวนทั้งสิบสองเดือน โดยแต่ละเดือนนั้นจะมีพิธีกรรมแตกต่างกันไป ซึ่งประเพณีดังกล่าวของชาวพวนเป็นประเพณีที่มีมิติความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ ศาสนา ธรรมชาติ และสังคมของชาวพวน กล่าวคือ โครงสร้างสังคมของชาวพวนมีมิติความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและโลกของภูติผี อาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ทำนาเป็นอาชีพหลัก ซึ่งการทำนาสมัยก่อนนั้นเป็นการทำนาแบบนาปี คือ การทำนาเพียงครั้งเดียวต่อปี ซึ่งในแต่ละปีนั้นสภาพดินฟ้าอากาศไม่เหมือนในทุกปี บางปีมีฝนมาก บางปีมีฝนน้อย จึงเกิดประเพณีกำฟ้าขึ้นมา ซึ่งประเพณีเปรียบเสมือนการพยากรณ์อากาศของชาวพวนในแต่ละปี หรือ ประเพณีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาของคนในหมู่บ้าน เช่น ประเพณีเลี้ยงผีปูด ไม่เพียงเป็นประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อของพวนเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการแก้ปัญหาของสังคมโดยส่งผ่านทางพิธีกรรม ซึ่งจะมีเจ้าและนางเทียมเป็นตัวกลางแก้ปัญหาของหมู่บ้าน โดยในพิธีเมื่อมีการเข้าทรงร่างนางเทียมแล้ว ผีปูดจะแนะนำแนวทางวิธีแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยไม่มีใครกล้าปฏิเสธคำของนางเทียม เพราะกลัวว่าโชคร้ายต่างๆ จะเข้ามาสู่ครอบครัวหรือหมู่บ้านของตน เป็นต้น มีประเพณีในแต่ละเดือน ดังนี้

เดือนอ้ายบุญข้าวเฒ่า เป็นช่วงที่ข้าวกำลังให้ผลผลิต ชาวบ้านจะข้าวเกี่ยวใหม่มาตำเอาเปลือกออก แล้วนำข้าวสีเสียวอ่อนที่ได้จากการตำมาคลุกเคล้ากับน้ำตาลผสมกับมะพร้าวเป็นอันเสร็จ จากนั้นในวันรุ่งขึ้นจะนำข้าวเฒ่าไปถวายพระ จึงเรียกว่าบุญข้าวเฒ่า (สมคิด จุมทอง, 2560, หน้า 54)

เดือนยี่บุญข้าวหลามหรือบุญข้าวจี ช่วงนี้ข้าวได้รับการเก็บเกี่ยวไปแล้ว ด้วยความที่ว่ากลัวพระชาดแคลนภัตตาหารจึงทำข้าวจีถวายพระก่อนที่จะเดินทางไปเยี่ยมญาติในหมู่บ้านอื่น กลายเป็นประเพณีทำบุญข้าวจีขึ้นมา การทำข้าวจีชาวบ้านจะนำเอาข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อนกลมๆ พอดีมือ แล้วนำไปย่างแล้วนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น ปัจจุบันนิยมทำเป็นข้าวหลามเพราะว่าชาวพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเปลี่ยนกินข้าวเจ้าแทนข้าวเหนียว ส่วนการทำข้าวหลาม ชาวบ้านจะนำข้าวใหม่ที่ตนเก็บเกี่ยวมาบรรจุใส่กระบอกไม้ไผ่ผสมกับน้ำกะทิ จากนั้นนำไปเผาไฟ และนำไปถวายพระในวันรุ่งขึ้น (สมคิด จุมทอง, 2560, หน้า 54)

เดือนสามบุญกำฟ้า ประเพณีกำฟ้าของชาวไทยพวน กำฟ้าเป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยพวนมาตั้งแต่ยุคโบราณ พิธีกรรมนี้เปรียบเสมือนวันพยากรณ์อากาศในแต่ละปีของชาวพวน และเป็นช่วงเวลาที่ชาวพวนมีกิจกรรมสังสรรค์กันอย่างสนุกสนาน นับได้ว่าเป็นประเพณีสร้างความสามัคคีของชาวพวนในการร่วมกันจัดงานนี้ขึ้นมาเพื่อบูชาเทพเจ้าสูงสุดของชาวพวน คือ พญาแถนหรือผีฟ้า ผีชั้นสูงสุดของชาวพวน ในวันกำฟ้าชาวพวนจะหยุดการทำงานทุกกรณี พิธีกรรมนี้จัดขึ้นในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี สมัยก่อนผู้เฒ่าหรือผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะเป็นผู้คอยฟังเสียงฟ้าร้องครั้งแรกของเดือนสาม เมื่อได้ยินเสียงฟ้าร้องก็จะเรียกคนในหมู่บ้านมานัดหมายทำพิธีกำฟ้า ผู้อาวุโสจะพยากรณ์สภาพอากาศและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในปีนั้น โดยมีคำนายเกี่ยวกับสภาพอากาศ ดังนี้

ทิศตะวันออก	มีฝนดี ข้าวในนาให้ผลผลิตดี
ทิศใต้	ฝนแล้ง นาข้าวเสียหาย
ทิศตะวันตก	ฝนตกปานกลาง นาในที่ลุ่มให้ผลผลิตดี นาดอนให้ผลผลิตไม่ดี
ทิศตะวันออก	แห้งแล้ง ข้าวยากมากแพง

หลังจากพิธีกำฟ้าผ่านไป 7 วัน ชาวบ้านจะนำอาหารหวานคาวไปทำบุญที่วัดอีกครั้งหนึ่ง หลังจากทำบุญแล้ว นำท่อนฟืนติดไฟ 1 ท่อน ไปทิ้งในแม่น้ำลำคลองที่อยู่ใกล้ โดยเชื่อว่าการเป็นการแก้ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าสิ้นสุดระยะเวลาของพิธีกำฟ้า (ประดิษฐ์ ศิลบุตร และคณะ, 2558, หน้า 104 - 105)

เดือนสี่บุญหน้าลาน เป็นเดือนที่เกี่ยวข้องข้าวแล้วนำข้าวมาบด มัดเป็นพ่อนขนใส่เกวียนใส่กระแทะให้ควายลากมารวมกองไว้ที่ลานข้าว ชาวพวนในหมู่บ้านพากันมาช่วยงานหรือเรียกว่าลงแขก เอาพ่อนมากองไว้ที่

ลานเรียบร้อยจะทำบุญหน้าลานก่อน โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์ ฉันทัดอาหารแล้วจึงนวดข้าว ก่อนนำขึ้นยังฉากก็จะทำพิธีสู่ขวัญข้าวอีกครั้ง เป็นการให้ความเคารพต่อข้าวของชาวพวน (พงษ์ พันธุ์ศิริ, 2557, หน้า 72)

เดือนห้าบุญสงกรานต์ ชาวพวนเรียกประเพณีว่า บุญสังขานต์ คล้ายกับสงกรานต์ของไทย แต่ของชาวพวนจะมีพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะวัฒนธรรม ปัจจุบันพิธีกรรมบางอย่างได้ถูกกลดลงไปและปรับตัวเข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่ แต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านที่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีเอาไว้ โดยในวันสงกรานต์หลายพื้นที่ยังมี ได้แก่ พิธีสวดเสื่อ นำเอาข้าวสารและหญ้าคามมาใส่กระบุง จากนั้นนำเสื่อผ้าของคนในครอบครัวมาใส่ไว้ในตะกร้า จากนั้นปิดปากตะกร้า นำเอาอาหาร เช่น ข้าวเหนียวแดง ข้าวเกรียบปิ้ง กล้วยดอกไม้ ธูปเทียนสำหรับบูชา นำไปวัด ให้พระสวด เชื่อว่าพิธีกรรมนี้จะทำให้ครอบครัวมีแต่สิ่งดีเข้ามา เทียนเวียนหัว เป็นพิธีกรรมต่อชะตาอย่างหนึ่งของชาวพวนในวันสงกรานต์ จะนำเทียนมารีดให้มีขนาดเล็กพอพันเข้ากับศิระษะได้ แล้วหยิกตัวเองตามจำนวนอายุหรือเกินกว่านั้น เมื่อเสร็จพิธีแล้วให้นำเอาเทียนที่ใส่อยู่บนศิระษะใส่ตะกร้าเดียวกับตะกร้าสวดเสื่อ และจุดเทียนขณะพระสวดก็เป็นอันเสร็จพิธี ถือเป็นการต่ออายุของเจ้าของชะตาให้มีอายุยืนยาว และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีบรรพบุรุษหรือผีไร่ญาติเพื่อให้เข้าอยู่อย่างสงบสุขไม่มาเบียดเบียน (พงษ์ พันธุ์ศิริ, 2557, หน้า 72-73)

เดือนหกกวนข้าวทิพย์ ก่อนวันวิสาขบูชาชาวพวนจะร่วมกันกวนข้าวทิพย์เพื่อนำไปทำบุญที่วัด คนในหมู่บ้านและพระจะร่วมกันพิธีกวนข้าวทิพย์ โดยให้สาวบริสุทธิ์ในหมู่บ้านแต่งกายชุดสีขาวจำนวน 4 คน กวนข้าวก่อนจากนั้นจึงให้ชาวบ้านที่เหลือนำข้าวมามีส่วนร่วมในการกวนจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ จากนั้นในวันวิสาขบูชาจึงนำข้าวทิพย์ไปทำบุญที่วัด (สมคิด จุมทอง, 2560, หน้า 54)

เดือนเจ็ดบุญกลางบ้านหรือบุญหลังบ้าน พิธีกรรมนี้ชาวพวนจะจัดทำพิธีขึ้นในเดือน 7 ของทุกปี โดยคนจะมีผู้นำในหมู่บ้านประชุมนัดชาวบ้านเรื่องการทำบุญกลางบ้าน จากนั้นในวันงานก็นิมนต์พระมาทำพิธี ทั้งนี้การทำบุญกลางบ้านหรือหลังบ้านเป็นการเลี้ยงผีนา เชื่อว่าจะทำให้การเก็บเกี่ยวข้าวจะได้ข้าวในปริมาณมาก และยังเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษของตน (สมคิด จุมทอง, 2560, หน้า 58)

เดือนแปดบุญวันอาสาฬหบูชา เข้าพรรษา เป็นพิธีกรรมตามประเพณีของชาวพุทธทั่วไป ในวันอาสาฬหบูชาพวนจะพากันนำข้าวปลาอาหารไปทำบุญ ฟังเทศน์ วัดใกล้บ้าน บางส่วนโดยเฉพาะผู้สูงอายุนิยมถือศีลอุโบสถอยู่วัด 1 วัน พอถึงวันเข้าพรรษาวัดบ้านนำอาหาร ผ้าอาบน้ำฝน เทียนพรรษา แก้วพระภิกษุสงฆ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติของวันเข้าพรรษา กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ หลังจากทำพิธีเสร็จชาวบ้านร่วมกันทานอาหารพบปะญาติพี่น้องของตนในวัด (สมคิด จุมทอง, 2560, หน้า 60)

เดือนเก้าบุญสารทพวนหรือบุญห่อข้าว เป็นการทำบุญให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ โดยพิธีกรรมนี้ชาวพวนจะนำข้าวมาห่อด้วยใบตองสดเป็นกระทงแล้วนำไปให้พระทำพิธีสวดที่วัด จากนั้นจึงนำห่อข้าวไปวางไว้บริเวณต้นไม้อหรือบริเวณต่างๆในวัด แล้วกลับมาบ้านนำหอบชาวพวนเรียกหอบนี้ว่า “หอบฝ้ายฝ้ายเจียง” ใส่อาหารคาวหวานมาเชิญให้ผีไร่ญาติสิ่งสถิตในบ้านของตนออกไปจากเรือน เพราะชาวพวนเชื่อว่าตามบ้านเรือนของตนนั้นมักมีผีไม่ได้รับเชิญแอบเข้ามาสิงสถิตในบ้านของตน จากนั้นในเช้าของวันสารทพวนชาวบ้านก็ไปทำบุญวัดใกล้บ้าน ฟังเทศน์ ฟังธรรม หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านนำข้าวห่อจากพิธีกรรมของเมื่อวานกลับไปบูชาพระแม่โพสพ เชื่อว่า จะทำให้พระแม่โพสพพอใจและให้รวงข้าวสมบูรณ์ (ประดิษฐ์ ศีลาบุตร และคณะ, 2558, หน้า 114)

เดือนสิบบุญแหวนต้นทาน บุญระหว่างพรรษา เป็นประเพณีที่ชาวพวนจะนำผลผลิตทางการเกษตร ผักหรือผลไม้ต่างๆ นำไปถวายพระที่วัด ซึ่งในช่วงเดือนสิบนี้สมัยก่อนเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตของชาวพวน นอกจากนี้ ในเดือนดังกล่าวชาวบ้านนิยมทำบุญระหว่างพรรษา ในวันพระจะมีการเทศน์มหาชาติทำนองพวน และอุทิศส่วนบุญให้แก่ผีบรรพบุรุษ (พงษ์ พันธุ์ศิริ, 2557, หน้า 80)

เดือนสิบเอ็ดงานบุญออกพรรษาและงานทอดกฐิน ในวันออกพรรษาวัดบ้านจะไปร่วมทำบุญตักบาตรตามธรรมเนียมของชาวพุทธทั่วไป ในช่วงบ่ายของวันชาวพวนจะร่วมกันทำปราสาทผึ้งเตรียมไปถวายพระ ในช่วงค่ำของวัน ชาวบ้านจัดขบวนแห่ปราสาทผึ้งไปยังวัดของหมู่บ้านพร้อมกับปัจจัยไทยธรรมอันจำเป็นของพระภิกษุ ก่อนนำปราสาทผึ้งเข้าไปทำพิธีในพระวิหารมีการเวียนรอบโบสถ์ก่อน จากนั้นจึงนำปราสาทผึ้งขึ้นไปทำพิธีบนโบสถ์โดยมีพระภิกษุสงฆ์สวดคาถา และถวายปราสาทผึ้งพร้อมปัจจัยที่นำมาด้วย หลังจากเสร็จพิธีชาวบ้านนำปราสาทผึ้งไปทิ้งตามโคนไม้ (ประดิษฐ์ ศิลบุตร และคณะ, 2558, หน้า 117)

เดือนสิบสองทำบุญเทศน์มหาชาติเส่อกะจาด ในประเพณีชาวพวนจะมีพิธีกรรมสำคัญอยู่สองอย่างด้วยกัน คือ การเส่อกะจาดหรือใส่กะจาด ชาวพวนจะนัดแนะกันในหมู่บ้านว่าจะจัดพิธีกรรมขึ้นในวันใด จากนั้นช่วงเย็นก่อนวันใส่กะจาดชาวพวนจะร่วมแรงร่วมใจในการเตรียมงานพิธี ในวันนี้ชาวพวนเรียกว่า วันต้อนสาว ซึ่งจะชวนลูกสาวของญาติมิตรมาช่วยทำอาหารที่บ้านของตน และช่วงค่ำของวันหนุ่มชาวพวนจะเดินทางมาช่วยทำอาหารบ้านสาวที่ตนชอบ สิ่งของสำคัญวันใส่กะจาด ประกอบด้วย ข้าวปุ้น ขนมหวาน ข้าวต้มมัด รูป เทียน เงิน เป็นต้น ชาวบ้านเอาสิ่งของมารวมพิธีกรรมใส่กะจาด และผู้เป็นเจ้าของงานจะจัดอาหารเลี้ยงแขก พบปะสังสรรค์ ร่วมกันทานอาหาร หลังจากนั้นเมื่อแขกกลับเจ้าพิธีให้ข้าวต้มมัดแก่แขก เรียกว่า การคืนกระจาด พอรุ่งขึ้นของอีกวันเจ้าบ้านนำอาหาร สิ่งของต่างๆไปถวายพระที่วัด ร่วมกันฟังเทศน์มหาชาติ (ประดิษฐ์ ศิลบุตร และคณะ, 2558, หน้า 18 - 19)

ข้อมูลวัฒนธรรมชุมชนไทยพวน ตำบลหัวหว้า อำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี

วัฒนธรรมพวนของชาวไทยพวนชุมชนตำบลหัวหว้า ที่ยังยึดถือและปฏิบัติในชีวิตประจำวันในปัจจุบัน มีดังต่อไปนี้

1 อาหารคาวพวน

อัตลักษณ์อาหารพวน

หลายครั้งที่เกิดความสับสนในการแยกความแตกต่างระหว่างอาหารพวนกับอาหารของคนลาวภาคอีสาน เนื่องจากคนทั้ง 2 กลุ่มมีภูมิหลังจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวเหมือนกันจึงทำให้มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการกินในประเภทอาหารบางอย่างร่วมกัน อัตลักษณ์อาหารพวนประเภทอาหารคาว จะมีจุดเด่น 4 อย่างที่ทำให้แยกความแตกต่างระหว่างอาหารพวนกับอาหารคนลาวกลุ่มอื่น ๆ คือ 1. นิยมใส่ปลาร้า (ปลาแดะ) ในอาหาร 2. ไม่นิยมใส่กะทิ 3. นิยมปรุงสุก 4. ไม่นิยมทำรสชาดจัด ดังนั้นหน้าตาอาหารและรสชาติอาหารในวัฒนธรรมการกินของคนพวนที่ถือว่าเป็นอาหารพวนดั้งเดิมจึงปรากฏภายใต้จุดเด่น 4 อย่างดังกล่าว อาหารคาวของคนไทยพวนตำบลหัวหว้าที่บริโภคมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

1) แจ่วกับผักเสี้ยนดอง

ที่มา :

ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565

2) ปลาข้าวสับ (ปลาตะสับ)

ที่มา : ถ่ายภาพ

วรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565

โดยอารี

3) แกงหน่อไม้เปรี้ยว (แกงจัน)

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565

4) แกงบอน

ที่มา :

โดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565

ถ่ายภาพ

5) แกงซี่เหล็ก

ที่มา :

โดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2565

ถ่ายภาพ

6) หมกหม้อปลาชิว

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

7) หมกหน่อไม้

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

8) แกงหะมี้ (แกงขนุน)

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

9) โอดอกแค

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

10) ลาบหมอน้อย

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

2. อาหารหวาน

1) ขนมะโต้น (ขนมฟักเขียวหรือแฟง)

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

2) ข้าวหลาม

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

3) กระจยาสารท

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

4) ขนมหัวผักกาด

ที่มา :
(26 มิถุนายน 2565)

<https://www.google.com>

5) ขนมตากววย (ขนมต้มขาว)

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

6) ข้าวปาด (ขนมเปียกปูน)

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

7) ข้าวเหนียวหวาน (คล้ายข้าวเหนียวแดง)

ที่มา :

<https://www.google.com> (26 มิถุนายน 2565)

อาหารของคนพวนมีจุดเด่นที่สำคัญคือเป็นของที่หาทานได้ยาก และมีการปรุงแต่งสร้างสรรค์เมนูต่าง ๆ จากทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก บนพื้นฐานของความเรียบง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิต

3. ความเชื่อ

1) ความเชื่อเรื่องปูตา

คนพวนมีความเชื่อ ความศรัทธาในปู่ตา ซึ่งจะพบว่าในทุกหมู่บ้านของชุมชนไทยพวนจะมีศาลปู่ตา ทุกหมู่บ้าน และปู่ตาแต่ละหมู่บ้านจะมีชื่อแตกต่างกันออกไปตามประวัติศาสตร์บอกเล่าของผู้นำที่นำคนพวนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านนั้น สำหรับตำบลหัวหว้ามีจำนวนทั้งสิ้น 17 หมู่บ้าน โดยเป็นชุมชนไทยพวนทั้งสิ้น 9 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านหัวหว้า หมู่ 2,3,15 บ้านเกาะสมอ หมู่ 4 บ้านหายโศก หมู่ 5,6 บ้านหัวชา หมู่ 9 บ้านหนองปรือน้อย หมู่ 12 บ้านโคกอุดมดี (ปรือวาย)

ศาลปู่ตาบ้านเกาะสมอ (ปู่ขุนคำแสง สุริยวงศ์)

ที่มา : ถ่ายภาพโดยอารีวรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน 2565

ศาลปู่ตา (เจ้าพ่อหัวไผ่)
ที่มา : ถ่ายภาพโดยปวีลรัตน์
วันที่ 15 มิถุนายน 2565

หมู่ 1 บ้านหัวไผ่
เอียดสุตกรักษ์ เมื่อ

ศาลปู่ตา (ศาลเจ้าคุณพระ
บ้านหัวซา

แก้วการณรงค์) หมู่ 6

ที่มา : ถ่ายภาพโดยปวีลรัตน์ เอียดสุดรักษ์ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2565

ศาลปู่ตา (ขุนเทือง) หมู่

4 บ้านหายโคก

ที่มา : ถ่ายภาพโดยปวีลรัตน์ เอียดสุดรักษ์ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2565

ศาลปู่ตาประจำหมู่บ้านของชาวไทยพวนเป็นที่เคารพและศรัทธาของคนในหมู่บ้าน ดังนั้นจึงมีการทำพิธีเลี้ยงปู่ตาขึ้นทุกปี โดยคนในหมู่บ้านจะนำอาหารคาว อาหารหวานมาร่วมเลี้ยงปู่ตาแตกต่างกันไปตามแต่ละหมู่บ้าน แต่จะเป็นของที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น เช่น

พิธีเลี้ยงปู่ตา ของหมู่ 1 บ้านหัวหว้า จะมีการเลี้ยงประจำปีทุกวันที่ 31 ธันวาคม ของทุกปี

ของที่นำไปไหว้ ได้แก่ หมู ไก่ เหล้าขาว หมากพลู พวงมาลัย ดอกไม้ รูปเทียน

พิธีเลี้ยงปู่ตา ของหมู่ 6 บ้านหัวซา จะมีการเลี้ยงประจำปีวันที่ 14 เมษายน ของทุกปี ของที่นำไปไหว้ ได้แก่ หัวหมู ไก่ต้ม เหล้า ยามวน หมากพลู น้ำแดง พวงมาลัย ดอกไม้รูปเทียน รูปปั้นไก่ตัวผู้

พิธีเลี้ยงปู่ตา ของหมู่ที่ 2, 3, 15 บ้านเกาะสมอ (โพนไชย) จะมีการเลี้ยงประจำปีในเดือน 6 และเดือน 12 ของที่นำไปไหว้ ได้แก่ ไข่ต้ม ขนมจันอับ ข้าวต้ม ขนมปังปิ้ง หรือขนมอะไรก็ได้ที่ใช้ไหว้กัน และผลไม้

พิธีเลี้ยงปู่ตา ของหมู่ที่ 4 จะมีการเลี้ยงประจำปี 2 ครั้ง คือเดือน 6 และเดือน 12 ของที่นำไปไหว้ ได้แก่ ข้าวต้มมัด ผลไม้ ขนมเปียะ น้ำแดง หมากพลู พวงมาลัย ดอกไม้รูปเทียน

2) ความเชื่อเรื่องการสะเดาะเคราะห์

2.1 บุญรอบบ้าน การทำบุญรอบบ้านจะทำหลังจากการเลี้ยงปู่ตาเดือน 6 เช่นบ้านเกาะสมอ จะนำธ้ายล้อมทั้งหมู่บ้าน เพื่อความเป็นสิริมงคล ขจัดเภทภัยที่ไม่ดีออกไปจากหมู่บ้าน

2.2 บุญนอกบ้าน (บุญนอกทุ่ง) บ้านเกาะสมอ ยังมีการทำบุญนอกบ้านเป็นประจำทุกปี แต่ช่วงเวลาในการทำบุญนอกบ้านจะไม่สามารถกะเกณฑ์ได้ เช่นถ้ามีคนตายเขาจะไม่ทำจะเอาทำวัตถุประสงค์ของการทำบุญนอกบ้าน คือ การสะเดาะเคราะห์ ดังคำพูดของชาวพวน

“เอาเท้าไปต่าง เอานางไปเปลี่ยน เคราะห์สามยามสี่เอาออกไป”

(ขวัญยืน ชื่อตรง, 2565, สัมภาษณ์)

(ความหมายคือ เอากากกล้วยที่ทำเป็นรูปคนเป็นตัวแทนของคนในบ้านไปเข้าพิธีกรรมเปลี่ยนตัว หากคนในบ้านมีเคราะห์ก็เปรียบเสมือนเอาตัวแทนไปรับเคราะห์แล้ว และคนในบ้านก็จะโชคดีมีชัย หหมดเคราะห์หมดโศก)

โดยในพิธีกรรมบุญนอกบ้าน ชาวบ้านแต่ละบ้านจะทำกากกล้วยเป็นสามเหลี่ยม และมีข้าวดำ ข้าวแดง มีปลาร้า มีเกลือใส่ไปในนั้น แล้วเอากากกล้วยทำเป็นรูปคนตามจำนวนคนที่มิในแต่ละบ้าน เช่นบ้านนี้มี 5 คนก็ทำกากกล้วยรูปคน 5 คน

2.3 พิธีสูดเสื้อสูดผ้า พิธีสูดเสื้อสูดผ้าจะทำกันในวันที่ 14 เมษายนของทุกปี วัตถุประสงค์ของการทำพิธีสูดเสื้อสูดผ้า คือ การสะเดาะเคราะห์และเปิดรับสิ่งดี ๆ เข้ามาในปีใหม่ เนื่องจากวันที่ 14 เมษายนถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ วันนี้ทุกบ้านจะทำบุญในตอนเช้า และจะไปเอาเสื้อของคนในบ้านมาคนละหนึ่งตัว พับใส่ตะกร้าหรือกระบุง แล้วข้างบนจะมีธาดสำหรับใส่ข้าวปั้นเป็นก้อน ขนม ข้าวต้ม ข้าวเกรียบ ผลไม้ ปลาย่าง ดอกไม้ รูป เทียน และนำมาเข้าพิธีทำบุญตอนเช้าที่มีการทำบุญตักบาตร เพื่อนำกระบุงหรือตะกร้าที่เตรียมมาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนาเมื่อเสร็จจากพิธีกรรมทางศาสนาแล้วจะมีการทำพิธีสูดเสื้อสูดผ้าต่อไป

พิธีสู่สือสู่สุด
ที่มา :

ผ้า
ถ่ายภาพโดยอารี

วรรณ หัสติน เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2565

4. ประเพณีพวน

ประเพณี 12 เดือน ชาวพวนมีประเพณีสืบทอดกันมาอย่างยาวนานหรือชาวพวนเรียกว่า ฮีต 12 เป็นประเพณีของชาวพวนทั้งสิบสองเดือน ชาวไทยพวนตำบลห้วยห้ว้อยยังคงสืบสานและปฏิบัติตามประเพณีในรอบปีในภาพรวมของชุมชน ดังนี้

- เดือนอ้ายบุญข้าวเม่า
- เดือนยี่บุญข้าวหลามหรือบุญข้าวจี
- เดือนสามบุญกำฟ้า
- เดือนสี่บุญหน้าลาน
- เดือนห้าบุญสงกรานต์ พิธีสู่สือสู่สุดผ้า
- เดือนหกกวนข้าวทิพย์
- เดือนเจ็ดบุญกลางบ้านหรือบุญหลังบ้าน
- เดือนแปดบุญวันอาสาฬหบูชา เข้าพรรษา
- เดือนเก้าบุญสารทพวนหรือบุญห่อข้าว
- เดือนสิบบุญแหวนต้นทาน
- เดือนสิบเอ็ดงานบุญออกพรรษาและงานทอดกฐิน
- เดือนสิบสองทำบุญเทศน์มหาชาติเส่อกะจาด

5. การละเล่นพวน

การละเล่นพื้นบ้านไทยพวนที่ปรากฏในตำบลห้วยห้ว พบว่า มีเพียง “ลำพวน” เท่านั้นที่ยังคงมีการสืบทอดการละเล่นพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนการละเล่นที่มีการเข้าผีที่เป็นเอกลักษณ์การละเล่นของชาวพวน เช่น การละเล่นนางด้ง การละเล่นนางกวัก การละเล่นลิงลม ฯลฯ ไม่พบในประวัติการละเล่นของชาวพวนในตำบลห้วยห้ว

การละเล่นลำพวนเป็นการละเล่นที่พบเห็นได้ในทุกพื้นที่ที่ชาวไทยพวนอาศัยอยู่ ลำพวนเป็นการละเล่นที่มีลักษณะเป็นการร้องคำกลอนประเภทหนึ่ง ที่นำถ้อยคำมาร้อยเรียง พูดโต้ตอบกันเป็นบทกลอน มีทั้งคำคมที่เรียกว่า “ผญา” สุภาษิต คำพังเพย มีเอกลักษณ์ความเป็นพวนที่ชัดเจนและสืบทอดกันมาตั้งแต่

อดีตจนถึงปัจจุบัน เอกลักษณ์ความเป็นพวนที่ปรากฏในการเล่นลำพวนที่สำคัญคือ การใช้ภาษาพวนเป็นการขับร้อง หรือที่เรียกว่า “ลำ” ประกอบกับการใช้เครื่องดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มไทยพวนเพียงชนิดเดียว คือ “แคน” ผู้เล่นหลักของลำพวนเรียกว่า “หมอลำ” มีทั้งหญิงและชาย “หมอแคน” เนื้อหาในการเล่นลำพวนจะมีตั้งแต่การลำเกี่ยว การบรรยายสภาพแวดล้อม เนื้อหาตามงานที่รับ ฯลฯ และ “ลูกรับ” ลูกรับจะทำหน้าที่ให้รับ “ฮิ้ว” หมอลำเพื่อให้บรรยากาศของการละเล่นสนุกสนานขึ้นส่วนมากลูกรับจะเป็นคนที่มาดูการเล่น จะคอยช่วยให้รับตอนจบลำกลอนแต่ละช่วง (อารีวรรณ หัสติน, 2562, หน้า 78 – 82)

ปราชญ์ท้องถิ่นด้านการละเล่นลำพวนของตำบลหัวหว้า จะมี 2 ท่าน คือ นางขวัญยืน ชื่อตรง (หมอลำพวน) และนายสงว ประคอง (หมอลำพวน) ทั้งสองท่านจะไปแสดงการละเล่นลำพวนคู่กันอยู่เสมอ เช่น เวทีชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย เวทีวัฒนธรรมที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานราชการ

นางขวัญยืน ชื่อตรง

หมอลำพวนตำบลหัวหว้า

6. การแต่งกาย

ปัจจุบันชาวไทยพวนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแต่งกายตามสมัยนิยม แต่ผู้หญิงสูงอายุยังนิยมสวมใส่ผ้าซิ่น บางรายยังนิยมใช้ผ้าสะไบพาดไหล่เวลาที่ไปทำบุญ สำหรับผู้ชายสูงอายุบางรายนิยมใส่เสื้อแขนสั้น คอกลม หรือเสื้อหม้อฮ่อม ผ้าขาวม้า โสร่งหรือกางเกง

7. ภาษา

ชาวไทยพวนตำบลหัวหว้าใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาหลักในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันกับคนทั่วไป และใช้ภาษาพวนเป็นภาษาในการสื่อสารระหว่างกลุ่มคนพวนด้วยกัน

ตัวอย่างภาษาพวน เช่น ไปกะเลอ (ไปไหน) เอ็ดชิลออยู่ (ทำอะไร) แม่นเผอ (เป็นใคร) ไปทางเนอ (ไปทางนั้น)

แต่ปัจจุบันด้วยการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ทำให้เกิดการแต่งงานของกลุ่มคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ จึงทำให้เกิดการสร้างครอบครัวในลักษณะผสมผสาน จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เด็กรุ่นใหม่สื่อสารภาษาพวนไม่ได้ หรือได้เพียงบางส่วน เนื่องจากในชีวิตประจำวันใช้ภาษากลางในการสื่อสารกับคนรอบข้าง และในครอบครัวเองก็ไม่ได้ใช้ภาษาพวนในการสื่อสารเนื่องจากพ่อหรือแม่ไม่ได้เป็นพวนทั้งคู่ จึงต้อง

ใช้ภาษากลาง ทำให้เด็กรุ่นใหม่ไม่มีโอกาสได้ฝึกพูดภาษาพวนในชีวิตประจำวัน และทำให้ในอนาคตภาษาพวนมีโอกาที่จะสูญหายในวิถีของชาวไทยพวน